

skrevet en Afhandling om vort Pottemageri, hvoraf ét og andet ogsaa er af geografisk Interesse. Paa enkelte Punkter tjener det til at rette Danmarks-Geografien, og naar dette er Tilfældet, ligger det nær at drage denne Sag frem paa dette Sted.

Efter den Mængde Fund af Lerkar hos os, saa vel fra Sten- som fra Bronze- og fra Jernalderen, er det tydeligt nok, at der i Oldtiden har været en stor Tilvirkning af Lervarer i Danmark; af Oldtidens Kar minde især Jernalderens i Udseende og Tilvirkningsmaade paafaldende om Nutidens Jydepotter. En ligefrem Forbindelse imellem Oldtidens og Nutidens Tilvirkning af saadanne Sager kan imidlertid ikke eftervises; thi hele vor Midalder ligger, kulturhistorisk talt, saa godt som i Mørke. De Lervarer, der hos os tilvirkes ved Haandværk eller ved Husflid, ere af tre forskellige Slags:

Jydepotternes Navn kunde synes afgjørende for disse Potters Hjemsted; men det er dog ikke saa. Jyderne selv tale aldrig om Jydepotter, men derimod om „svot Potter“ eller „svot Kaarron“ (svot = svart), og baade i Fortid og i Nutid lavedes og laves der saadanne Potter uden for Jylland. I Bornholms Brandpletter har man fundet Jydepotter, og i Vissenbjerg Sogn, vest for Odense, laves de endnu. Rimeligvis har Tilvirkningen af disse Potter i sin Tid været udbredt over en stor Del af Landet, og efterhaanden er den trængt mere og mere tilbage. I Jylland var Tilvirkningen før meget mere udbredt end nu. I Vorup ved Randers lavedes der 1768 og langt ind i nærværende Hundreaar en ikke ringe Mængde „Randerspotter“; men nu er Tilvirkningen fuldstændig forsvunden dér, og paa samme Maade er det gaact syd for Hjørring, sydøst for Herning samt paa Grænsen mellem Ringkjøbing og Ribe Amter. Det er væsentlig kun i Sognene Trstrup, Horne, Andsager og Thorstrup, alle nord for Varde, at Tilvirkningen endnu er i Gang; men selv her, i den egentlige Jydepotteegn, mærkes der Aar for Aar en stærk Tilbagegang, og Sehesteds Opgivelser om Udbyttet, der ere fra 1879, maa stærkt reduceres allerede nu. I sin Tid gav denne Tilvirkning et ikke ringe Udbytte; Jydepotterne fra Vardeegnen førtes til Vogns ikke blot rundt omkring i Danmark, men ogsaa f. Ex. til Dresden og Wien, hvor „Grydemanden“ eller „Slavkræmmeren“ solgte ikke alene sine Varer, men ogsaa Hest og Vogn for saa til Fods at vende tilbage til sit Hjemsted. Man har udregnet, at der 1840, vistnok et af de sidste Aar, hvor Tilvirkningen blomstrede, er blevet lavet over 1 Mill. Jydepotter med tilsammen en Værdi af 50,000 Kr.; men 1879 var Tilvirkningen efter Sehested kun 160,000 Potter. For 20—30 Aar siden var det almindeligt omkring i Jylland at se Vogne med Jydepotter, nedpakkede i Lyng, og i selve Potteegnen var der et i mange Henseender ejendommeligt Liv; men nu er dette ved at forsvinde. Emailerede Jærngryder ere jo ogsaa bedre end Jydepotterne, som Husmødrene for Resten vare saa tilfredse med ved Tillavningen af mangen Slags Mad, særlig fordi Mælken ikke svides i dem; *Pontoppidan* fortæller om dem, at de „overalt, endog i Lifland holdes for den bedste Slags Kar til at koge Mad udi“, og 1830 kaldes de endnu „de for Sundheden og Velsmagen saa vigtige Koge- og Stegegryder“. Disse Potter ere ellers i Virkeligheden ret kostbare, da de ere saa skjøre og derfor idelig og idelig maa fornyes. Den Tid nærmer sig, da en Jydepotte kun er en Sjældenhed, som findes i en eller anden keramisk (Lervare) Samling. I Aarhus ved Olsmarkedet har man i de senere Aar kun set nogle faa Vogne med Jydepotter, og i Kjøbenhavns Havn, hvor der før vrinnede af dem, ser man nu kun nogle faa Stykker. Vil man udspørge de unge i Kjøbenhavn, er der utvivlsomt mange mellem dem, som erklære, at de aldrig have set en saadan Potte, det skulde da være ved Fastelavnsløjerne.

De saakaldte *røde Lerkar* skille sig fra Jydepotterne derved, at de laves paa Drejeskive, at de virkelig brændes og at de almindeligvis have Glasur. Det er afgjort, at ogsaa denne Tilvirkning er gammel; men i Modsetning til

Jydepotterne har den tidligere fortrinvis holdt sig til Kjøbstæderne, og rundt omkring i disse laves der saadanne Kar. Den er imidlertid ogsaa trængt ud paa Landet, og det er især i Egnen nord for Silkeborgsøerne, at den trives; for Tiden maa denne Egn ogsaa regnes som Danmarks Potteegn, meget mere end Vardeegnen. Landsbyen Sorring, øst for Silkeborg, er Hjemstedet for Tilvirkningen, og der findes i denne Landsby 75 Pottemagere med omtrent lige saa mange Medhjælpere.

En tredje, meget omtalt Slags Lervarer, er de *bornholmske*. Det er utvivlsomt, at medens Tilvirkningen af de to foregaaende Slags Varer gaar tilbage til en Tid, som vi ikke kunne bestemme med Sikkerhed, er det anderledes med de bornholmske; thi de skrive sig fra Midten af det forrige Hundreaar. I Aaret 1755 fandt man Poreelensjord paa Øen, og det er rimeligvis fra dette Tidspunkt, at man maa regne det bornholmske Pottemageri i Ronne. Man vil minde, at dette Pottemageri var af en ikke ringe Vigtighed; thi overalt i vore Havne og særlig ved Gammelstrand i Kjøbenhavn laa der Skuder, som vare fyldte med bornholmsk Lertøj. Dette Pottemageri er imidlertid nu ved at gaa under, og de bornholmske Potteskipper ere allerede forsvundne. De Varer, som f. Ex. i Kjøbenhavns Havn sælges under Navnet „bornholmske“, ere næsten alle fra andre Steder end netop denne Ø. Men til Gjengæld har der i Ronne udviklet sig en Tilvirkning af Fajance og Terracotta, der er af ikke ringe Vigtighed.

Det vilde visselig have sin Interesse at vide, hvor mange Mennesker i vort Land der lever af at tilvirke Lervarer, ligesom ogsaa, hvor stort Udbyttet er af denne Tilvirkning; men derom vides intet med Sikkerhed. Det viser sig for Resten af det foregaaende, at den almindelige europæiske Kulturstrøm ogsaa trænger igjennem paa vor nationale Værkflid af Lervarer, og vi se altsaa her noget lignende som ved Nationaldragten, der jo ogsaa svinder mere og mere; man kan intet stille op de imod. Den Dom, som *N. L. Høyen* ved Industrimødet i Kjøbenhavn 1852 udtalte om Jydepotterne, nemlig at de „haardnakket holde fast paa de gamle Former, der knap ere bedre end dem, vi træffe hos de raaste Stammer“, kan være rigtig nok fra et kunstnerisk, men ikke fra et etnografisk Standpunkt; vi maa jo huske, at disse Potters Former ere over tusinde Aar gamle, og de ere derfor yderst mærkelige som et Led i vort Lands Udviklingshistorie.

Amus Løb. For nogle Aar siden taltes der saa meget om, at Floden Amu, der nu løber ud i Aralssøen, men som forudm løb ud i det kaspiske Hav, atter burde have sit gamle Løb. Denne Sag er selvfølgelig af stor Vigtighed; thi paa den Maade kunde Russerne faa en sejlbare Forbindelse fra Volga, over det kaspiske Hav og helt ind i Turan. En russisk Expedition, der har været sendt af Sted for at undersøge Forholdene, har imidlertid nu — efter det russiske Blad *Novosti* i Skt. Petersburg — oplyst, at en Ændring af Amus Løb er umulig. En Dal i Ørkenen Kara Kum, som Amu efter Planen skulde løbe igjennem, er nemlig saa lang og saa tør, at al Flodens Vand vilde fordampe deri, inden det naaede det kaspiske Hav. Det gaar altsaa her ligesom ved saa mange andre Lejligheder, at der stiller sig en Hindring i Vejen, som man slet ikke fra Førstningen har tænkt paa.

Avstrallandets Udvikling. I et af det geografiske Selskabs Sommermøder i Paris gav en fransk Ingeniør, *Marin la Meslée*, en Udsigt over sine Rejser i det østlige af Avstralland, og han meddelte ved den Lejlighed et Par Oplysninger, der ret vise, hvor hastig denne Verdensdel er skredet frem i Udvikling. For 91 Aar siden grundede engelske Nybyggere Botany Bay med et Personale af nogle hundrede Soldater og Deporterede, og Nybygden havde følgende Husdyr: 1 Tyr, 4 Køer og 1 Kalv, 1 Hingst, 4 Hopper og 3 Føl, samt endelig nogle faa Geder, Faar og Svin. I Aaret 1880 var der derimod i Avstrallandet næsten 3 Mill. Mennesker, 8 Mill. Kvæghoveder, 1 Mill. Heste, 7½ Mill. Faar og 1 Mill. Svin.